

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

МАТЕРІАЛИ
студентської наукової конференції
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
25-27 квітня 2023 року

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (25–27 квітня 2023 року). Філологічний факультет. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 282 с.

До збірника увійшли матеріали студентів філологічного факультету, підготовлені до щорічної студентської наукової конференції університету.

Молоді автори роблять спробу знайти підхід до висвітлення й обґрунтування певних наукових питань, подати своє бачення проблем.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023

Аліна Макеєва

Науковий керівник – проф. Кульбаська О. В.

**СИНТАКСИЧНА СФЕРА ІНФІНІТИВА
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ:
ПЛАН-ПРОСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Однією з найважливіших особливостей інфінітива порівняно з іншими частинами мови є значний діапазон можливих синтаксичних позицій. Тому диференціація синтаксичних функцій інфінітива та їх усебічний аналіз є пріоритетним для впорядкування української дієслівної системи, проте в сучасній лінгвістиці недостатньо уваги приділено вивченню специфіки функціонування інфінітива в різностильових текстах.

Обґрунтування теоретичних засад визначення інфінітива, узагальнення історії його появи та синтаксичної ролі в реченнях тісно пов'язані з іменами видатних українських мовознавців. Зокрема, проблему лінгвального статусу інфінітива та його походження досліджували М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик та І. Р. Вихованець, над питанням специфіки інфінітива у сфері дієслова працювали В. М. Русанівський і В. М. Бріцин. Граматичні студії цих та інших мовознавців стимулювали пошукову роботу відомих нині граматистів – К. Г. Городенської, А. П. Загнітка та С. О. Соколової, які розглядають інфінітив у ширшому дослідницькому полі, різноаспектно, вивчаючи паралельно з граматичними особливостями і його синтаксичні функції в реченні [1], а також стилістів – С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, П. І. Дудика.

Виокремлення проблем інфінітива як компонента синтаксичної системи, особливо його ролі як головного і поширювального (другорядного) членів речення, тісно пов'язане з аналізом його лексичного значення (ЛЗ). Спостережено: з-поміж дієслів, що виформовують лексичну систему української мови, крім повнозначних інфінітивів, є також так звані формальні дієслова, тобто такі, що не мають ЛЗ або це значення в них послаблено. До таких звичайно вналежнюють фазові, модальні інфінітиви тощо. Аналізу цих одиниць присвячено студії багатьох українських

дослідників, зокрема Н. Я. Дзюбишиної, А. П. Загнітка, Н. Л. Іваницької та ін.

Актуальною, на нашу думку, є необхідність поглибленого вивчення особливостей синтаксичного функціонування інфінітива в художньому стилі мовлення.

Актуальність дослідження зумовлена такими чинниками: 1) недостатньою опрацьованістю з мовознавчого боку системи синтаксичного функціонування інфінітива; 2) відсутністю досліджень, пов'язаних із системним вивченням синтаксичних функцій інфінітива в текстах художнього стилю української мови; 3) проблемою визначення синтаксичної позиції традиційно «неозначеної форми дієслова» в реченні.

Метою наукової роботи є систематизація поглядів на місце інфінітива в граматичній системі української мови, типологія синтаксичних функцій інфінітива й виявлення стилістичних особливостей уживання інфінітива в художніх текстах.

Для досягнення мети визначено такі завдання: 1) подати відомості про історію вивчення інфінітива; 2) з'ясувати лінгвальну сутність інфінітива; 3) систематизувати репертуар притаманних інфінітиву синтаксичних функцій у різнотипних реченнях; 4) виявити особливості функціонування інфінітива в текстах художнього стилю; 5) схарактеризувати стилістичну роль інфінітива в текстах.

Висновки й перспективи. 1. Інфінітиви посідають важливе місце в системі мовних засобів, оскільки їх широко використовують мовці в різних типах мовленнєвої діяльності: Я-мовлення, Ти-мовлення, Він-мовлення. 2. Ці граматичні утворення дають змогу автору відмежуватися від дії, її процесуальності. 3. Прикметною ознакою класу інфінітивів є надзвичайна активність і динамічність, тому постає необхідність вивчати їхні релевантні ознаки в різних стилях української мови. 4. Інфінітив має найрізноманітніший вияв у мовних підсистемах, зокрема в наукових і художніх текстах, у публіцистиці та розмовному мовленні. Отож функційний потенціал інфінітивів є перспективною темою для детального лінгвістичного аналізу.

Список використаної літератури:

1. Граматика української мови. Морфологія / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2017. 749 с. (Студії з українського мовознавства).

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ СИНТАКСИСУ В 5 КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Після становлення незалежності в Україні відбувається реформування в усіх сферах суспільно-політичного й культурно-освітнього життя. Зокрема, активно впроваджується концепція «Нова українська школа» (із 2018 року для молодших класів, а з 2022 – за нею вперше навчаються учні 5-го класу), затверджено нові стандарти базової середньої освіти, модельні програми мовно-літературної галузі, підготовлено нові підручники з української мови для 5–6 класів тощо. У цьому аспекті набуває особливої *актуальності* проблема дослідження методичних аспектів навчання п'ятикласників синтаксису. Отож у який спосіб лінгводидакти й учителі-практики рекомендують виформувати синтаксичну компетентність під час вивчення теми «Головні члени речення»? Узагальнимо основні підходи.

Синтаксис на відміну від інших мовних рівнів учні вивчають упродовж усього шкільного курсу, але фундамент синтаксичних знань закладаємо саме в 5 класі, поглиблюючи їх у 8–11 класах ЗЗСО. Такі уроки в сучасних реаліях мають ґрунтуватися на потребі виформовування в школярів навичок вільно, комунікативно вправно послуговуватися граматичними засобами української мови в усіх видах мовленнєвої діяльності. Ознайомити здобувачів середньої освіти з національною специфікою побудови синтаксичних одиниць, їхньою семантикою, можливостями виконувати комунікативні функції в різножанрових мовленнєвих актах – ось пріоритетні лінгводидактичні завдання для вчителя.

Досягнення навчальної мети передбачає дефініцію поняття «*синтаксична компетентність*», що її, услід за Іваном Хом'яком, визначаємо як «одну з основних предметних компетентностей у системі мовних знань, умінь і навичок, необхідних школярам у різних ситуаціях комунікативного дискурсу, що передбачає їхню здатність користуватися усною й писемною літературною мовою, послуговуватися необхідним арсеналом синтаксичних мовних одиниць різних структурних рівнів (словосполучення, речення,

складне синтаксичне ціле), синтаксичних конструкцій певних видів і сполучних засобів (сполучникові, безсполучникові, складно-сурядні, складнопідрядні, складні речення з різними видами зв'язку та ін.) з урахуванням функційно-стильових різновидів мовлення відповідно до теми, мети, ситуації спілкування, провідних жанрів комунікації» [1].

На думку С. Русової, учитель, ідучи на урок, повинен «не тільки знати, що він має викладати, але й як» [2, с. 237]. З опертям на цю констатацію в кваліфікаційному дослідженні поставили собі за мету:

– здійснити порівняльну характеристику модельної програми «Українська мова. 5 клас НУШ» із попередніми виданнями навчальних програм. Такий вид роботи дав змогу зафіксувати зміни в реалізації мовної змістової лінії та зіставити програмові вимоги з рекомендованими методами й прийомами навчання. Напр., учителям більше уваги потрібно звернути на засоби і способи оформлення думок учнів, вираження їхніх емоцій, а з іншого боку, вивчати синтаксис рідної мови в текстоцентричному полі, у широкому контексті тощо;

– визначити найоптимальніші технології, методи і прийоми навчання синтаксису на аспектних уроках і уроках розвитку мовлення. У цьому плані ми дійшли висновків, що вчитель / учителька має не тільки володіти великим обширом теоретичного матеріалу, а правильно комбінувати методи, добирати їх з огляду на підготовку учнів до уроку, їхнього творчого потенціалу. Спостережено: під час навчання педагоги надають перевагу не лише репродуктивному методу, а й частково-пошуковим, інтерактивним.

У подальшому спробуємо продемонструвати ефективність новітніх методів вивчення головних членів речення з опорою на накопичений учителями досвід роботи в режимі оф- і онлайн, власний досвід у ході педагогічної практики.

Список використаної літератури:

1. Хом'як І. І. Формування синтаксичної субкомпетентності в загальноосвітній школі. URL: <http://surl.li/fiebf>
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2-х кн. К. : Либідь, 1997. Кн. 2. 272 с.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ П'ЯТИКЛАСНИКАМИ НУШ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

Синтаксичний складник української граматики – один із найскладніших розділів мовознавства, оскільки постійно перебуває в стані еволюції: з'являються нові концепції, теорії, ідеї, що докорінно змінюють уявлення про одиниці синтаксичного рівня мовної системи. У цьому аспекті набуває *актуальності* проблема вербалізації чужого мовлення в мовознавчому та лінгводидактичному планах.

Основними ознаками термінів є системність, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, стилістична нейтральність, точність семантики, висока інформативність. Проте аналіз численних лінгвістичних праць дає змогу констатувати відсутність консолідованої позиції щодо витлумачення термінопоняття «чуже мовлення» як маркера комунікації та позиції мовця [2]. На цьому ґрунті постає необхідність узагальнити досвід провідних українських науковців і вчителів-філологів, а також апробувати власне бачення методичного інструментарію на різнотипних уроках української мови. У цьому вбачаємо *новизну дослідження*.

Нині вивчення чужого мовлення, що охоплює два способи передавання інформації комунікантами: 1) *прямий* (пряма мова, діалог, полілог, цитата); 2) *непрямий* (непряма мова), посідає чільне місце в сучасному мовознавстві, особливо в контексті різних мовленнєвих актів і прагматики. *Предметом* наших наукових зацікавлень є діалог, його лінгвальні особливості й ефективні методи навчання п'ятикласників вправно структурувати діалогічне мовлення, уникати конфліктності під час комунікації, виформовувати «м'які» навички для соціалізації в сучасному глобалізованому світі. За нашими спостереженнями, розвиток інформаційних технологій та зростання інтересу до спілкування у віртуальному просторі також посилили значущість дослідження діалогу, а отже, для нас важливо адаптувати традиційні навчальні методи під нові тенденції, віднайти новітні технології,

адже комунікація є процесом обміну інформацією між людьми, у якому передаються не лише слова, а й емоції, інтенції впливу та ін. невербальні сигнали. У наш час як ніколи важливо **говорити**.

Навчити здобувачів середньої освіти не тільки опанувати теоретичні знання щодо побудови діалогу, його пунктуаційного оформлення на письмі, а й мистецтву висловлювати свою думку з опорою на норми літературної мови – важливий аспект у процесі навчання сучасного учня / учениці. Для того щоб коректно схарактеризувати методику вивчення п'ятикласниками НУШ засобів вираження чужого мовлення, ми проаналізували зміст декількох підручників, що їх видано в 2022 році згідно з новою концепцією навчання в ЗЗСО. У нашому дослідницькому полі перебувала модельна програма О. Заболотного і три підручники «Українська мова. 5 кл.», укладені на її ґрунті. Олександр Авраменко серед основних тем програми пропонує п'ятикласникам тему: «Види мовленнєвої діяльності», але в ній, на жаль, не подає пояснення, що ж таке чуже мовлення загалом, яка його роль. Автор відразу характеризує пряму мову, діалог та ін. [1]. Подібні неточності спостережено й в іншому підручнику за авторства Світлани Свінтковської [4]. Зокрема теми структура тексту, пряма і непряма мова подано до того, як учням буде викладено матеріал щодо мовлення загалом. Найбільш вдалу методику (і близьку до розв'язання окресленого вище проблемного питання), на нашу думку, обрала Оксана Петрук [3], поставивши за мету спочатку пояснити учням відмінність між мовою та мовленням, а далі сформувати уявлення про чуже мовлення як комунікативне явище та способи його репрезентації в тексті.

Отже, подальше дослідження термінопоняття «чуже мовлення» вважаємо актуальним і перспективним.

Список використаної літератури:

1. Авраменко О. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1643-ukrainska-mova-avramenko-5-klas-2022.html>
2. Герета Н. Термінологічне мікрополе на позначення чужого мовлення. URL: <http://elar.khmnmu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2120>
3. Петрук О. М. URL: <https://uchebniki-online.net/1294-ukrainska-mova-5-klas-petruk-2022.html>
4. Свінтковська С. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1732-ukrainska-mova-svintkovska-5-klas.html>